

7. Васильев О.С. Общие вопросы спортивной травматологии и ортопедии / О.С. Васильев // Гимнастика: теория и практика: методическое приложение к журналу «Гимнастика». – 2010. - №1. – С. 74-85.
8. Кадурина Т.И. Дисплазии соединительной ткани у детей (клиника, диагностика, лечение): автореф. дис. на соискание науч. степени док. мед. наук. / Т.И. Кадурина. – СПб., 2003. – 43 с.
9. Мелентьева Л.М. Физическая реабилитация юных спортсменов с нарушениями опорно-двигательного аппарата: автореф. дис. на соискание науч. степени к.м.н. / Л.М. Мелентьева. – Санкт-Петербург, 2007. – 20 с.
10. Прокопюк С.П. Проблема планування процесу багаторічної підготовки верхніх партнерів у парно-групових видах спортивної акробатики / С.П. Прокопюк // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2009. - № 2. – С. 63-68.
11. Салямін Ю.М. Травматизм у спорті: специфічні ушкодження та захворювання опорно-рухового апарату акробатів високої кваліфікації / Ю.М. Салямін, Ю.А. Максимова // Спортивна медицина. – 2007. – № 2. – С. 73-76.
12. Андриянова Е.Ю. Электронейромиографические показатели и механизмы развития пояснично-крестцового остеохондроза / Е.Ю. Андриянова, Р.М. Городничев. – Великие Луки, 2006. – 191 с.
13. Худолій О.М. Методика розвитку сили у юних гімнастів / О.М. Худолій // Теорія і методика навчання і виховання. – 1997. – Вип. 1. – С. 51-54.
14. Худолій О.М. Навантаження у спортивному тренуванні юних гімнастів / О.М. Худолій // Теорія та практика фізичного виховання. – 2001. - № 3. – С. 13-18.
15. Доленко Ф.Л. Спорт и суставы / Ф.Л. Доленко. – М.: Физкультура и спорт, 2005. – 288 с.
16. Челноков В.А. Модуль физических упражнений – новая организационная форма физической культуры при лечении и профилактике остеохондроза позвоночника / В.А. Челноков // Физкультура в профилактике, лечении и реабилитации. – 2010. - № 2 (33). – С. 39-44.
17. Николаев С.Г. Электромиографическое исследование в клинической практике (методики, анализ, применение) / С.Г. Николаев, И.Б. Банникова. – Иваново, 1998. – 255 с.

УДК 796.072.4:796.325

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ МОЛОДИХ ТА КВАЛІФІКОВАНИХ СУДДІВ ІЗ ВОЛЕЙБОЛУ

Медвідь М.М., викладач, Фаворитов В.М., к.фарм.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті здійснений аналіз професійної підготовленості молодих та кваліфікованих суддів із виявленням середньостатистичних показників, пов'язаних з об'єктивністю та якістю оцінювання техніко-тактичних дій у змагальному процесі суддів із волейболу. Проведений аналіз суб'єктивних факторів, що впливають на якість ведення ігрового процесу арбітрів. Значимість цього дослідження дозволить поліпшити процес професійної підготовки молодих і кваліфікованих арбітрів з волейболу.

Ключові слова: суддівські дії, експертна оцінка, об'єктивність, якість оцінювання, техніко-тактичні дії, арбітр, суб'єктивні фактори, аналіз, волейбол.

Медведь М.Н., Фаворитов В.Н. ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ МОЛОДЫХ И КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ СУДЕЙ ПО ВОЛЕЙБОЛУ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье представлен анализ профессиональной подготовленности молодых и квалифицированных арбитров с выявлением среднестатистических показателей, связанных с объективностью и качеством оценивания технико-тактических действий в состязательном процессе судей по волейболу. Проведен анализ субъективных факторов, которые влияют на качество ведения игрового процесса арбитров. Значимость этого исследования позволит улучшить процесс профессиональной подготовки молодых и квалифицированных арбитров по волейболу.

Ключевые слова: судейские действия, экспертная оценка, объективность, качество оценивания, технико-тактические действия, арбитр, субъективные факторы, анализ, волейбол.

Medvid M.M., Favoritov V.M. FEATURES OF PROFESSIONAL PREPAREDNESS OF YOUNG AND SKILLED JUDGES ON VOLLEYBALL / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

In the article the analysis of professional preparedness of young and skilled arbiters is presented with the exposure of average indexes, related to objectivity and quality of evaluation of technical and tactical actions in the contention process of judges on volleyball. The analysis of human factors which influence on quality of conduct of playing process of arbiters is conducted. Meaningfulness of this research will allow to improve the process of professional preparation of young and skilled arbiters on volleyball.

Key words: referees actions, expert estimation, objectivity, evaluation of quality, technical and tactical actions, arbiter, human factors, analysis, volleyball.

ВСТУП

Розширення функцій судді в сучасному спорті, ускладнення завдань суддівства й змісту спортивної діяльності обумовлюють підвищення вимог до особистості спортивного судді. Сьогодні, на думку фахівців, він повинен мати сучасну освіту, володіти високим рівнем інтелектуального, морального, етичного розвитку, глибоким знанням теорії й практики спорту. Найважливішими характеристиками спортивного судді є ідейна й моральна чистота, добropорядність і чесність, безмежна любов до спорту, що безпосередньо впливає на якісний розвиток змагального процесу. Змагання, у яких тренери практично перевіряють й оцінюють якість спільної тренувальної роботи зі своїми вихованцями, служать ланками, якими піднімається в постійному розвитку волейбол [1, 2].

Як й у будь-якій діяльності, у суддівстві можна виділити труднощі об'єктивні й суб'єктивні. Їхня питома вага для забезпечення ефективності суддівства різна і змінюється не тільки від матчу до матчу, але й у процесі самого матчу. Серед факторів, що негативно впливають на суддівство змагань з волейболу, виділяються специфічні особливості організації змагань, що полягають у їхньому тривалому характері, частих роз'їздах, довільному чергуванні змагань різних вікових груп і категорій, у результаті чого діяльність арбітрів не підкоряється умові поступового наростання ступеня труднощів, систематичного розвитку стану тренуваності, що й призводить до перепадів у рівні суддівства й суддівської форми арбітра [1].

Негативно позначаються на діяльності арбітрів і тривалі перерви у випуску методичної літератури, слабе віддзеркалення питань суддівства в науково-методичній літературі, відсутність методики відбору і навчання цієї діяльності, яке зумовило помітне відставання майстерності арбітрів від рівня розвитку цього престижного виду спорту [3, 4].

Практично повністю обходять автори питання про тренування функціональних можливостей, про відбір і комплексний контроль підготовленості арбітрів, фактично відсутні дані про експериментальну перевірку ефективності пропонованих програм підготовки, не вироблені кількісні оцінки ряду найважливіших факторів підготовленості і якості суддівства [5, 6]. На думку багатьох авторів, основною

причиною виникнення цієї суперечності є застаріла система підготовки спортивних суддів з волейболу, яка впродовж останніх п'ятдесяти років залишається практично незмінною [3, 7, 8].

У зв'язку з цим є важливим дослідження чинників, які обумовлюють успішність діяльності судді в умовах проведення змагань. Вирішення цієї проблеми дозволить розробити систему педагогічних прийомів, направлених на вдосконалення підготовки і перепідготовки професійних суддів різної кваліфікації.

Метою цього дослідження був аналіз особливостей професійної підготовленості молодих та кваліфікованих суддів з волейболу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для рішення поставлених завдань застосовувалися наступні методи дослідження:

1. Аналіз наукової та науково-методичної літератури з проблем якості суддівства у волейболі.
2. Анкетування та опитування з подальшим аналізом отриманих даних.
3. Метод експертних оцінок.
4. Обробка отриманих даних методами математичної статистики.

РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Звертаючись до питання виявлення найбільш істотних об'єктивних факторів, що впливають на якість суддівства, була почата спроба встановити реальність наявності даної проблеми у суддівстві волейболу. При вирішенні цього питання проводився збір корисної науково-методичної інформації, педагогічних спостережень із використанням опитування й експертних оцінок.

Нами було проведено дослідження професійної оцінки якості суддівства арбітрами різної кваліфікації з використанням методу експертних оцінок діяльності суддів. Як експерти на 10 ігор були запрошені 5 технічних делегатів, які обслуговують ігри чемпіонату України, ігри вищої ліги та суперліги. Рішення приймалося простою більшістю голосів. Як оцінка виступала думка експертів - згода або незгода з рішенням, прийнятим суддею, та зіставлення показників двох груп арбітрів (1 група – арбітри міжнародної категорії, 2 група – молоді арбітри з практичним досвідом до 5 років) з послідуочим аналізом.

Фіксувалися сумніви, висловлювані експертами відносно правильності прийнятих рішень першим та другим суддею. Усього переглянуто 5 ігор суперліги, що склало 18 ігрових партій, у яких арбітрами міжнародної категорії було зафіксовано 915 закінчень розіграшу м'яча та 5 ігор першої ліги, чемпіонатів серед студентів вищих навчальних закладів та серед аматорських команд, що склало 22 ігрових партій, у яких арбітрами з практичним стажем до 5 років було зафіксовано 992 закінчень розіграшу м'яча. У результаті спостереження було встановлено, що деякі із ухвалених суддями рішень, які пов'язані з визначенням та фіксуванням помилок, допущених гравцями в процесі гри, викликають у експертів яскраво виражені незгоди та деякі сумніви. У цілому, у процесі спостережень (табл. 1) для арбітрів міжнародної категорії було зафіксовано 25 подібних ситуацій, що становить 2,73% від загального числа прийнятих суддями рішень. У молодих суддів експертами було зафіксовано 65 помилок, що становить 6,55% від загального числа прийнятих суддями рішень. Причому, порівнюючи результати експертних оцінок з офіційними оцінками суддів за гру, наданими головними суддями змагань, була встановлена їхня ідентичність.

Наведені дані свідчать, що молоді судді допускають помилки у два з половиною разів частіше по відношенню до суддів високої кваліфікації.

Для більш чіткої та інформативної оцінки якості суддівства, ми виявили, що аналіз об'єктивних факторів недостатньо відображає проблему, яка пов'язана з нашим дослідженням.

У зв'язку з цим нами були виявлені суб'єктивні фактори, що впливають на якість суддівства зумовлюючи план процесу суддівської діяльності й визначальний його характер. Тому ми пропонуємо аналіз суб'єктивних факторів як найбільш значимих у здійсненні суддівської діяльності. У результаті було вирішено відібрати основні показники і їхні параметри, що характеризують професійну майстерність судді з волейболу. Нами було проведене дослідження, у ході якого вивчалася група суб'єктивних факторів, які є незаперечно - значимими якостями для професійної діяльності й виявлення основних особистісних характеристик спортивного судді з волейболу.

Виходячи з даних, отриманих методом опитування у вигляді анкетування фахівців у даній сфері, й суддів, що обслуговують міжнародні матчі й матчі команд суперліги чемпіонату України з волейболу, були виділені такі фактори: теоретична підготовка, практична підготовка, досвід суддівства, відповідальність, об'єктивність, прогнозування, психологічна підготовка, спеціальні здатності.

У ході дослідження був застосований метод опитування у вигляді анкетування. До анкети було включено 25 основних ігрових дій, виконуваних гравцями, пов'язаних з їхньою оцінкою й заключним ухваленням рішення. Нами пропонувалося вибрати з 20 запропонованих показників найбільш важливі, які необхідні для виконання зазначених основних дій суддів в анкеті. Значимість тієї або іншої якості визначалася сукупністю зроблених оцінок відносно конкретної якості, як необхідної умови при виконанні конкретної дії. Показник важливості конкретної якості представлений у процентному співвідношенні.

Таблиця 1 - Середньостатистичні показники аналізу діяльності суддів з волейболу (дані експертами)

Помилки	Показники					
	Судді міжнародної категорії (СМК)		Молоді судді (МС)		Показники прояву сумнівів експертами %	
	Кількість зафіксованих помилок	% від загальної кількості	Кількість зафіксованих помилок	% від загальної кількості	СМК	МС
М'яч в майданчику	325	32,76	354	38,69	0,77	1,81
М'яч за	249	25,10	209	22,84	0,55	1,41
Торкання м'яча на блоці	213	21,47	178	19,45	0,33	0,81
Торкання сітки	55	5,54	43	4,70	0,21	0,71
Чотири торкання	23	2,31	19	2,08	0,21	0,40
Друга передача	27	2,72	24	2,62	0,54	0,91
Помилки гравців задньої лінії	11	1,11	10	1,09	0	0
Торкання м'яча на стороні суперника	17	1,71	14	1,53	0	0,1
Помилка у розташуванні	5	0,50	4	0,44	0	0
Перехід середньої лінії	24	2,42	21	2,30	0,21	0,3
Два торкання	38	3,83	34	3,71	0,11	0,1
Атака гравця Ліберо	5	0,50	5	0,54	0	
Загальна кількість	992	100	915	100	2,73	6,55

Проаналізувавши отриману інформацію, у ході дослідження було встановлено, що найбільшою важливістю й значимістю при виконанні суддівських дій користуються такі суб'єктивні фактори, як:

1. Теоретична підготовка, знання правил гри й сучасного стану волейболу як основа розуміння гри для якісного суддівства (100%).
2. Практична підготовка як знання техніко-тактичних особливостей прийомів гри і їхня об'єктивна оцінка (100%).
3. Досвід суддівства (80%) як фактор стабільності в оцінці складних ситуацій у процесі гри.
4. Відповідальність як формування боргу перед учасниками гри за якість суддівства (56%).
5. Об'єктивність і порядність, що існують незалежно від учасників гри, як рівне відношення до всього ігрового процесу (80%).
6. Прогнозування можливих конфліктних ситуацій, техніко-тактичних помилок, поведіння гравців і тренерів (79%).
7. Спеціальні здібності (100%).

Виходячи з отриманих даних, ми бачимо, що всі запропоновані нами фактори виявилися більшою мірою значимими по відношенню один до одного. Але варто виділити психічні процеси й властивості особистості в сукупності зі спеціальними здібностями як найбільш складні в оцінці якості:

8. Психічні процеси й властивості особистості (94,5%): зорові відчуття - 98%; сприйняття руху - 87%; сприйняття простору - 86%; стійкість уваги - 84%; обсяг уваги - 65%; інтенсивність уваги - 76%; коливання уваги - 56%; оперативне мислення (аналіз - 85%, порівняння об'єктів - 80%, узагальнення - 70%, конкретизація - 60 %).

Інші психічні процеси й властивості особистості, які також були включені в анкетування, мали досить низький показник значимості. При цьому хотілося б відзначити, що окремі з них мають високий показник значимості (сприйняття часу - 55%; синтез - 54%; вольові зусилля - 61%; емоції - 50% й ін.), а це вказує на те, що при виконанні окремих суддівських дій їхня наявність є необхідною умовою. Крім того, більшість розглянутих нами дій вимагає прояву не одного, а сукупності цілого ряду психічних процесів і властивостей особистості.

Для молодих суддів у ході дослідження було встановлено, що найбільшою важливістю й значимістю при виконанні суддівських дій користуються практично ті самі суб'єктивні фактори, але фактор «досвід суддівства» вже становить 100%, який для кваліфікованих суддів становив 80%.

Таким чином, результати проведених досліджень дозволили встановити ряд основних суб'єктивних факторів, які надалі можуть служити підставою для формування професійної майстерності судді з волейболу.

ВИСНОВКИ

У результаті проведених досліджень ми виявили середньостатистичні показники професійної підготовленості суддів різної кваліфікації. Так, у групі кваліфікованих суддів загальна кількість помилок та сумнівів від загальної кількості помилок складає 2,73 %, у групі молодих суддів 6,55%, що говорить про достатньо високий рівень суддівства кваліфікованими суддями, але існують проблеми об'єктивності суддівства у молодих суддів.

При цьому аналіз отриманих даних дозволив установити деякі закономірності прояву

фактів допущення помилок у суддівстві й тенденції їхніх кількісних коливань залежно від конкретних ігрових ситуацій та практичного досвіду суддів. Найбільший відсоток сумнівів виникає при оцінці суддями таких техніко-тактичних дій: м'яч у майданчику, м'яч за майданчиком, друга передача, помилка розташування, торкання сітки, перехід середньої лінії, помилка гравця задньої лінії, торкання м'яча на блоці.

Кількість помилок, що допускаються суддями при оцінці дій гравців, порівняно невелика. Однак з огляду на те, що навіть одна допущена помилка може вплинути на весь хід гри і її кінцевий результат, актуальність питання суддівства у волейболі, безсумнівно, існує й указує на те, що інститут суддівства повинен удосконалюватися адекватно перетворенням, які відбуваються в сучасному волейболі.

Також виявлені нами суб'єктивні фактори дозволять надалі оптимізувати в правильному напрямку процес професійної підготовки молодих і кваліфікованих суддів у волейболі.

У процесі аналізу й оцінки суб'єктивних факторів, що впливають на якість суддівства, найбільш значимими виявилися психічні процеси й властивості особистості арбітра як невід'ємна частина виявлення основних особистісних характеристик арбітрів з волейболу. Для молодих суддів найбільш значимим фактором якості суддівства становить практичний досвід суддівства.

Тому доказ наявності проблем у суддівстві спортивної гри волейбол у нашій роботі не був самоціллю. У зв'язку із цим подальші дослідження будуть спрямовані на пошук проблем професійної діяльності суддівського апарату нижчої кваліфікації та виявлення причин, які впливають на виникнення вищевказаних проблем з подальшою розробкою методики професійної підготовки молодих суддів у волейболі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильин Е.П. Психология спорта / Евгений Ильин. – СПб.: Питер, 2009. – 352 с.
2. Книжников А.Н. Основы судейства волейбола: учебно-методическое пособие для учителей физической культуры, студентов вузов, тренеров и судей по волейболу / А.Н. Книжников, Н.Н. Книжников. – Н.: Приобье, 2001. - 192 с.
3. Курдюков А. Б. Построение процесса начальной профессиональной подготовки судей по волейболу: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Андрей Борисович Курдюков – М., 2005. – 27 с.
4. Михаил Ионович Цукерман. Деятельность в соревновательном процессе и методика подготовки судьи по волейболу: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / – Михаил Ионович Цукерман – М., 2003. – 25 с.
5. Кунянский В.А. Волейбол. О судьях и судействе: методическое пособие / Владлен Кунянский. - М.: СпортАкадем - Пресс, 2002. - 184с.
6. Зуев В.Н. Спортивный арбитр: учебное пособие / Валентин Зуев. – М.: Советский спорт, 2004. – 380 с.
7. Медвідь М.М. Аналіз та оцінка факторів, що впливають на стан якості суддівства у волейболі / М. М. Медвідь, С.М. Попов // Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових статей. Фізичне виховання та спорт. – Запоріжжя: Запорізький національний університет. – 2009. – № 1. – С. 75-82.
8. Подготовка судей в гандболе: учебное пособие / В.А. Цапенко, В.А. Петров, Д.Г. Сердюк и др. – Запорожье: ЗНУ, 2005. - 99с.